

ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ PROBLEMS OF AGRIBUSINESS ARE DURING A MARTIAL LAW

В останні роки агробізнес України активно розвивався, як система економічної інтеграції різних підприємств, ефективна робота яких взаємозалежна та взаємовигідна. Специфіка агробізнесу полягає в тому, що усі роботи повинні бути проведені вчасно, навіть у воєнний час їх неможна відкласти, щоб не спричинити продовольчу кризу наступного року. Повномасштабне вторгнення в Україну російських військ, майже співпало з посівною і майже не зірвало її. Проблеми, спричинені військовими діями охарактеризовані автором за наступними групами: території, техніка, паливо, людські ресурси, агрохімія, порушення логістики. Україна, розглядаючи альтернативні логістичні шляхи експорту зернових: сушею, залізницею, через Дунай, отримала підтримку країн ЄС, наразі виражену у плані дій «Шляхи солідарності». Проте, як і більшість фахівців, автор погоджується, що наявні об'єми можливо буде експортувати лише при розмінуванні та забезпеченні «зеленого коридору» з Одеського порту іноземними військовими кораблями.

Ключові слова: агробізнес, сільськогосподарська продукція, логістична загроза, воєнний стан, експорт українського зерна, продовольча криза.

In recent years, Ukraine's agribusiness has been actively developing as a system of economic integration of various enterprises whose effective work is interdependent and mutually beneficial. The agricultural complex of Ukraine is important both for ensuring its own food safety and for providing other countries with agricultural products. The specificity of agribusiness is that all works must be carried out on time, even in wartime they cannot be postponed, so as not to cause a food crisis next year. Full-scale invasion of Russian troops in Ukraine, almost coincided with sowing and caused agrarians a lot of additional problems. The author is characterized by the following groups: territory, equipment, fuel, human resources, agrochemistry, logistics violations. Affected areas of farmland, on the front line most of the fields were replaced, which resulted in a decrease in crops, the uncertainty of farmers in their preservation. Military actions were caused by redistribution of labor, rise in price and lack of fuel, difficulties with the supply of seeds, agrochemicals, etc. Detailed attention is paid to the logistics of grain exports, because at the time of writing of the article this aspect worried most civilized society. Agrarians faced a great threat of loss of last year's grain harvest, due to the bombardment of elevators and storages, the theft of grain ports from the occupied by the occupiers and, most importantly, the blocking the ports of Odessa and the Black Sea, which housed large stocks of grain intended for export. Already, most governments are notifying about the danger of interruptions in grain supplies, their reserves are running out, and Ukraine cannot receive its currency revenue from exports and invest it in further development. Ukraine, considering alternative logistics routes for grain exports: by land, by railway, through the Danube, has received the support of the EU countries. Diversification of alternative destinations has already allowed the first cargoes to be shipped through the Romanian port of Constanta. EU support is currently expressed in the "Ways of Solidarity" action plan. However, like most experts, the author agrees that the available volumes can be exported only when demining and providing a "green corridor" from the Odessa port with foreign warships. Areas of further research are covered.

Key words: agribusiness, agricultural products, logistic threat, martial law, export of Ukrainian grain, food crisis.

УДК 338.432

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct66-16>

Шевченко-Переполкіна Р.І.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри управління
підприємницькою
та туристичною діяльністю
Ізмаїльський державний
гуманітарний університет

Shevchenko-Perepolkina Radyslava
Izmail State University of Humanities

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс займає важливе місце у структурі української економіки та гарантує продовольчу безпеку країни, визначає обсяги пропозиції та вартість основних видів продовольчих товарів для населення, формує валютні надходження до держави від експортних поставок, визначає стан та тенденції розвитку сільськогосподарських територій. Сільськогосподарське виробництво формує понад 10 % українського ВВП.

За визначенням І. Абрамович, аграрний бізнес представляє особливу підсистему економічних відносин, що склалася в аграрному секторі в результаті злиття аграрного, промислового і торгового капіталів у процесі поглиблення інтеграційних зв'язків між сільським господарством та промисловістю (вертикальної інтеграції) [1].

Однією з головних особливостей агробізнесу на відміну від торгівлі чи виробництва є його чітка сезонність, підпорядкування термінам, природним умовам, його не можна тимчасово призупинити, перенести визначені процеси на інший час.

Російський повномасштабний напад 24 лютого 2022 року приніс в Україну не лише військову загрозу, а й економічну, в тому числі і для розвитку агробізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, на сьогодні майже не існує публікацій щодо обраної теми, загалом, це лише короткі огляди аграрних та інформаційних сайтів, адже ситуація досить динамічно змінюється.

Мета роботи: розглянути проблеми агробізнесу, які виникли на початку посівної в Україні через воєнні дії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агробізнес – це система взаємопов'язаних суб'єктів у сфері економічної діяльності на основі взаємовигідного ефективного співробітництва в галузі ресурсопостачання, виробництва, збуту і розподілу сільськогосподарської продукції, що характеризується суспільним поділом праці й прискоренням відтворювальних процесів у сільському господарстві.

Суб'єктами господарювання в системі агробізнесу є юридичні особи різних організаційно-

правових форм та їх відокремлені підрозділи, а також фізичні особи, яких поєднує спільна сфера діяльності, а саме виробництво, зберігання, просування сільськогосподарської продукції, а також ресурсне забезпечення сільського господарства. Ю. Губені зазначає, що підприємства агробізнесу пов'язані між собою «продуктовим ланцюгом», який є сукупністю вертикально інтегрованих суб'єктів господарювання, пов'язаних економічним інтересом щодо виробництва та просування однотипних продуктів [3, с. 188–189].

Для ефективного функціонування агробізнесу необхідна злагоджена робота усіх цих суб'єктів та забезпечення різноманітними ресурсами, що під час проведення військових дій значно ускладнюється. В агробізнесі і так існує досить багато як природних так і виробничих ризиків, які залежать чи не залежать від аграрія, проте на даний час військова ситуація в Україні руйнує вісь комплекс аграрного бізнесу, починаючи від виробників та закінчуючи постачальниками.

Саме за ресурсним аспектом розглянемо проблеми аграрного бізнесу під час воєнних дій.

Території. Сільськогосподарські землі є першочерговим забезпеченням функціонування аграрного бізнесу. Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну, багато наших територій, в тому числі і сільськогосподарських угідь, територій агропромислових підприємств опинилися під окупацією. Майже кожного тижня військова ситуація дещо змінюється, але загалом це східні та південні кордони з РФ (рис. 1).

Саме ці області України знаходяться під найвищим натиском військ РФ. Постійні воєнні дії на цих територіях не дозволяють повноцінно вести посівні роботи. Території поблизу військової межі також становлять небезпеку для проведення с/г робіт, адже на них залишаються уламки ракет, нерозірвані боєприпаси, міни та розтяжки, які становлять небезпеку, як для людей, так і для с/г техніки. Окупація цих територій зменшила загальну кількість посівів пшениці, ячменю, кукурудзи, соняшнику та ін. с/г культур, які забезпечують як продовольчу безпеку України, так і її експортний потенціал. Проте існують і ін. плодово-овочеві (цукровий буряк, бульба, томати та ін.), посадка яких також зменшена.

За заявою прем'єр-міністр Д. Шмигала, станом на 9 травня 2022 року в Україні різними сільгоспкультурами вже засіяно 8,6 млн гектарів, що лише на 24% менше від минулорічних показників [11].

До того ж під час воєнних дій немає гарантій безпеки вже засіяних територій. Військові РФ ведуть обстріл не лише стратегічних військових об'єктів, міст та сіл України, але й просто по полях.

Насіння. З насінням в Україні, хоча і з деякими труднощами, але було вирішено. Певні види насіння Україна імпортувала з країн ЄС та США (більш стійкі до засухи та шкідників сорти пшениці, кукурудзи і т.д.). Проте в посівну 2022 р. було використане переважно вітчизняне насіння інших сортів, на яких аграрії не спеціалізувалися, що також може призвести у подальшому до зниження врожайності.

Рис. 1. Перелік громад в зонах бойових дій, на тимчасово окупованих територіях та тих, що в оточенні станом на 09.05.2022.

Джерело: Офіційний сайт Децентралізація [10]

Техніка. На сьогодні аграрії побоювалися інвестувати кошти в с/г техніку, особливо в дорогу, що має довгий період окупності, це насамперед трактори, комбайни та самохідні обприскувачі іноземного виробництва. В період з початку повномасштабного вторгнення українські аграрії купували найнеобхідніше обладнання і те переважно за кредитні кошти.

В результаті воєнних дій багато с/г техніки знищено або понівечено переважно через повітряні обстріли та мінування шляхів та полів. Ремонтні роботи не лише приносять аграріям додаткові збитки, але і затримують с/г роботи.

Пальне. Сільське господарство України – один з найбільших споживачів пального серед усіх галузей національної економіки. Ця галузь використовує понад 25% дизпалива та 5% бензину від загального обсягу. Щорічне споживання дизельного пального в сільському господарстві становить близько 1300 тис. т, а бензину моторного – понад 85 тис. т. [9] Український ринок нафтопродуктів значною мірою імпортозалежний. Протягом воєнних дій у березні-квітні 2022 року вартість пального зростала внаслідок макроекономічних – підвищення цін на нафту, зміни курсу національної валюти – та інших чинників, зокрема, подорожчання логістичних перевезень, збільшення витрат дилерів.

Людські ресурси. В агробізнесі зайнято багато працівників, які забезпечують його функціонування, від сільськогосподарських працівників до керівників великих переробних та логістичних підприємств.

На сьогодні, від часу запровадження повномасштабного вторгнення, в ЗСУ та тероборону пішло багато як чоловіків, так і жінок, багато виїхали як біженці в більш небезпечні регіони України. Отже, залишені місця основної праці, де людина володіла необхідними знаннями та навичками, мала певний досвід роботи, і хоча на їх робочі місця приходять інші, вони не мають достатньої компетентності порівняно із попередніми працівниками та потребують певного навчання. Таким чином, відчувається брак трудових ресурсів. З іншого боку, військові дії на сході та півдні України також призвели до нищення аграрних переробних підприємств, що також позбавило людей роботи та змусило їх стати переселенцями.

Велика кількість переселенців на більш небезпечні території, спричиняє брак робочих місць, зниження заробітної плати та збільшення безробіття в одних областях та брак агропрацівників в інших.

Агрохімія (добрива та засоби захисту рослин). Щорічно попит з боку вітчизняних аграріїв на добрива зростала, внутрішні обсяги виробництва не покривали попиту. Вітчизняні виробники неспроможні забезпечити усі внутрішні потреби

в добривах (особливо комплексних), та засобах захисту рослин сегменту фунгіцидів та інсектицидів. Військові дії також спричинили труднощі з імпортом цих засобів. За звітом Мінагрополітики, станом на 14 березня 2022 р. загальна потреба в добривах була покрита на 84%, а у засобах захисту рослин, лише на 54%.

Порушення логістики. Пошкодження транспортної інфраструктури через ведення бойових дій, блокування територій, коли звичними логістичними шляхами неможливо фізично доставити сільгосптехніку, запчастини, паливо, насіння, добрива на агропідприємства, їх наявність та доставка обмежені. Переведення діяльності підприємств в інші регіони, закриття багатьох у зв'язку з військовими діями спонукали аграріїв до пошуку нових партнерів, постачальників та шляхів доставки. Із внутрішніми логістичними проблемами аграрії більш-менш справлялися.

Найгостріше логістична загроза проявилася, коли постало питання експорту минулорічних залишків зернових.

Майже 70% аграрної продукції Україна експортувала. Основними продуктами аграрного експорту у 2021 році були традиційні види: зернові та олійні культури, різні олії, залишки харчової і переробної промисловості, а також м'ясо та субпродукти, на які припадає близько 87% його вартісних обсягів.

Загалом понад 97% аграрної продукції українського виробництва закуповують наступні регіони:

- країни Азії – 49,1% (13,7 млрд доларів), у тому числі Китай – 15% усього експорту (4,286 млрд доларів);
- Європейський Союз – 30,1%;
- країни Африки – 13,3%;
- Індія – 7,1 %;
- країни колишнього СРСР (окрім Балтії) – 5%. [2].

Найбільшу частку у структурі імпорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів становили: риба, ракоподібні та молюски; їстівні плоди та горіхи; алкогольні та безалкогольні напої; тютюн і промислові заміники тютюну. У структурі імпорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів найбільшу питому вагу посідали: Польща – 10,3%, Італія – 7,2%, Німеччина – 6,8%, Туреччина – 6,5%, Індонезія – 4,2%.

Експорт українських сільськогосподарських культур здебільшого відбувався через торгівельно-морські порти Азовського та Чорного морів. Через їх блокаду на світовий ринок вже не потрапило 7 млн. тонн пшениці, 14 млн. тонн кукурудзи, 3 млн. тонн соняшникової олії і 3 млн. тонн соняшникової макухи, а також інших культур. Це вже призвело до рекордного зростання цін на світовому ринку та неминуче буде мати наслідком світову продовольчу кризу і зростання інфляції.

Відновлення морського торговельного сполучення не лише головна задача України, а й країн світу, тому поки це питання не може бути вирішене політичним чи військовим шляхом, вивчаються альтернативні транспортні маршрути для українського зерна: сушею, залізницею, через Дунай.

Однак альтернативні шляхи мають чимало недоліків – головний з яких масштаби перевезень. Ніякими з цих засобів, навіть при їх диверсифікації й чіткій логістиці неможливо експортувати наявні обсяги зернових.

Головна проблема залізничних перевезень – ширина залізничних колій, в Україні вона приблизно на 10 сантиметрів ширша, ніж у Європі. Це означає, що вагони потрібно перевантажувати на кордоні або переміщувати на іншу колісну пару, як варіант – транспортувати зерно в контейнерах, адже їх можна швидко перевантажити кранами з українських залізничних платформ на європейські. Але й технічне оснащення прикордонних пунктів не дає можливості пропускати більше, ніж один-два мільйони тонн зерна на місяць. Крім того, час очікування вантажів на проходження перевірки на західному кордоні України донедавна становив більше двох тижнів. І тут може допомогти створення окремих зон пропуску, прискоренням документообігу, скороченням часу перевірок вантажу.

Судноплавне сполучення з Німеччиною Рейн-Дунай потребує покращення суднохідності коридору та проведення днопоглиблюваних робіт.

Вантажні автоперевезення не зорієнтовані на подібний об'єм перевезень зернових, маючи і свою номенклатуру перевезень.

Розуміючи усю складність блокування українських торгових морських портів та масштаби необхідного експорту, країни ЄС швидко зреагували посиленням допомоги в реалізації цих напрямів. Європейська комісія розробила та надала план дій «Шляхи солідарності», який передбачає низку заходів на коротко-, середньо- та довгострокову перспективи. Насамперед, Комісією планується створити логістичну платформу для встановлення зв'язків з контактними пунктами Solidarity Lanes.

Єврокомісія переконує учасників ринку ЄС терміново надати додаткові транспортні засоби: вантажний рухомий склад, судна й вантажівки, перекинути мобільні зерноавантажувачі на відповідні прикордонні термінали для прискорення перевалювання. Наполягає, що українські сільськогосподарські експортні поставки мають бути пріоритетними.

Угода про автомобільні перевезення з Україною також усуне певні прогалини та дозволить частково лібералізувати автомобільні перевезення, створивши більш гнучкі умови для автомобільних вантажних перевезень, дозволяючи українським, молдовським вантажоперевізникам та вантажоперевізникам з ЄС пересуватися через територію

один одного та працювати між ними. Угода також містить пункти про визнання українських водійських прав та сертифікатів професійної кваліфікації для подальшої підтримки українських водіїв.

Також серед пріоритетів – митні операції та інші перевірки і зберігання продукції на території ЄС. З цією метою комісія закликає національну владу проявляти максимальну гнучкість і забезпечувати адекватне укомплектування персоналом для прискорення процедур у пунктах перетину кордону, оцінить доступні складські потужності в ЄС та координуватиме свої дії з державами-членами, щоб допомогти забезпечити більше потужностей для тимчасового зберігання українського експорту [5].

Наразі, для вивезення зерна з заблокованого Одеського порту обрана найбільш ефективна логістична схема (рис. 2) експорту українського зерна через порт Констанца в Румунії.

На баржах через дельту Дунаю залізницею та вантажівками до Констанци вже надійшло 240 тисяч тонн українського зерна (на це знадобилися 49 барж і потягів). Ще одним виходом із ситуації може бути спрямування вантажів через Польщу до порту Гданськ у Балтійському морі. Якби Білорусь дала згоду на перевезення зерна по гуманітарному коридору до Литви, то було б вирішено проблема ширини колій. А литовський порт на Балтійському морі – Клайпеда – міг би стати можливістю для подальшого транспортування українського зерна.

Також опрацьовується логістика доставки зерна до кордону з Угорщиною та Словаччиною, звідки зерно буде доставлятися до портів та логістичних хабів європейських держав.

Попри усі заходи, що приймаються, за оцінками фахівців, можливо буде перевести лише 50 % від наявного об'єму зернових, а отже бачать найкращий вихід встановлені домовленості у відкритті «зеленого коридору» в Одеський порт та під супроводом воєнних кораблів ЄС, Великобританії чи Туреччини проводити експорт зернових саме морем.

Висновки з проведеного дослідження.

У сучасних умовах господарювання агробізнес є багатосистемною складовою як внутрішньої так і міжнародної економіки. Особливо це стосується нашої країни, в якій сільськогосподарське виробництво є вагомою складовою як забезпечення країни продовольством, так і експорту.

В роботі були угруповані додаткові проблеми, яка принесла війна для функціонування та розвитку аграрного бізнесу в Україні. Зокрема: захват та знищення сільськогосподарських територій, нестача посівних матеріалів, добрив та засобів захисту рослин, пального, адже військові дії розпочалися перед посівною, питання технічного забезпечення та людських ресурсів.

Рис. 2. Шляхи доставки українського зерна до морських портів

Джерело: *Експорт зерна з України: чи є альтернатива заблокованим морським портам?* [4]

Особлива увага була приділена проблемам логістики експорту зернових, адже наразі це найбільш актуальна проблема не лише для України, а й для інших країн світу.

У роботі загалом був зроблений акцент на проблемах рослинництва, зокрема зернових культур. Подальшого аналізу та узагальнення роботи агробізнесу під час воєнного часу потребують молочна галузь, тваринництво, овочівництво.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абрамович І. А. Теоретичні основи та форми прояву аграрного бізнесу. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>. (дата звернення: 07.05.2022).
2. Аграрний фронт: як зібрати, а головне – продати врожай у час війни. URL: https://lb.ua/economics/2022/05/17/517047_agrarniy_front_yak_zibrati_golovne.html (дата звернення: 17.05.2022).
3. Губені Ю. Е., Андріїв В. І., Лавренюк Н. М. Підприємництво та агробізнес : навч. посібн. Львів : НВФ «Українські технології», 2012. 388 с.
4. Експорт зерна з України: чи є альтернатива заблокованим морським портам? URL: <https://www.dw.com/uk/eksport-zerna-z-ukrainy-chy-ye-alternatyva-zablokovanyu-morskym-portam/a-61901563> (дата звернення: 11.05.2022).
5. Єврокомісія схвалила план, який допоможе Україні експортувати свою сільськогосподарську продукцію. *Інтерфакс Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/>

[news/economic/831722.html](https://www.economic/831722.html) (дата звернення: 21.05.2022).

6. Комісія відкриває «Шляхи солідарності», щоб допомогти Україні експортувати сільськогосподарські товари. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine> (дата звернення: 24.05.2022).

7. Організація і планування сільськогосподарського виробництва : підруч. / за ред. М. М. Ільчука, Л. Я. Зрібняка. Київ : 2008. 757с.

8. Основи аграрного підприємництва / за ред. М. Й. Малика. Київ : Інститут аграрної економіки, 2001. 582 с.

9. Пальне в Україні може здорожчати ще на 20–25%, – Інститут аграрної економіки. *Агробізнес сьогодні. Агроновини від 17.05.2022*. URL: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item> (дата звернення: 14.05.2022).

10. Перелік громад в зонах бойових дій, на тимчасово окупованих територіях та тих, що в оточенні станом на 09.05.2022: *Офіційний сайт Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14931> (дата звернення: 12.05.2022).

11. Посівна-2022: в Україні різними сільгоспкультурами вже засіяно 8,6 млн га. *Агроновини від 12.05.2022*. URL: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item> (дата звернення: 14.05.2022).

REFERENCES:

1. Abramovych I. A. (2011) Teoretychni osnovy ta formy proyavu ahrarnoho biznesu [Theoretical foun-

dations and forms of manifestation of agrarian business]. *Efektivna ekonomika*. № 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (accessed 07 April 2022). (in Ukrainian)

2. Ahrarnyy front: yak zibraty, a holovne – prodaty vrozhay u chas viyny [Agrarian Front: how to gather, and most importantly – sell the harvest during the war]. Available at: https://lb.ua/economics/2022/05/17/517047_agrarniy_front_yak_zibrati_golovne.html (accessed 17 April 2022). (in Ukrainian)

3. Hubeni Yu. E., Andriyiv V. I., Lavrenyuk N. M. (2012). Pidpryemnytstvo ta ahrobiznes: navch. posibn. [Undertaking and agribusiness]. Lviv: NVF «Ukrayinski tekhnolohiyi», 388 p.

4. Eksport zerna z Ukrayiny: chy ye alternatyva zablokovanyh mors'kym portam? [Grain exports from Ukraine: is there an alternative to blocked seaports?] Available at: <https://www.dw.com/uk/eksport-zerna-z-ukrainy-chy-ye-alternatyva-zablokovanyh-morskym-portam/a-61901563> (accessed 11 April 2022). (in Ukrainian)

5. Yevrokomisiya skhvalyla plan, yakyy dopomozhe Ukrayini eksportuvaty svoyu silskohospodarsku produktsiyu [The European Commission has approved a plan to help Ukraine export its agricultural products.]. Interfaks Ukrayina. Available at: <https://interfax.com.ua/news/economic/831722.html> (accessed 21 April 2022). (in Ukrainian)

6. Komisiya vidkryvaye «Shlyakhy solidarnosti», shchob dopomohty Ukrayini eksportuvaty silskohospodarski tovary [The Commission is opening up "Solidar-

ity Ways" to help Ukraine export agricultural goods]. Available at: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine> (accessed 24 April 2022). (in Ukrainian)

7. Ilchuka M. M., Zribnyaka L. Ya. (2008) Orhanyzatsiya i planuvannya sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva: pidruch. (2008) [Organization and planning of agricultural production]. Kyiv: 757 p.

8. Malika M. Y. (2001) Osnovy ahrarnoho pidpryemnytstva [Fundamentals of agrarian entrepreneurship]. Kyiv: Instytut ahrarnoyi ekonomiky, 582 p.

9. Pal'ne v Ukrayini mozhe zdorozhchaty shche na 20–25% [Fuel in Ukraine may rise by another 20–25%]. *Instytut ahrarnoyi ekonomiky Ahrobiznes sohodni*. Ahronovyny vid 17.05.2022. Available at: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item> (accessed 14 April 2022). (in Ukrainian)

10. Perelik hromad v zonakh boyovykh diy, na tymchasovo okupovanykh terytoriyakh ta tykh, shcho v otocenni stanom na 09.05.2022 [List of communities in combat zones, in the temporarily occupied territories and those in the vicinity as of 09.05.2022.]. Ofitsiyyny sayt Detsentralizatsiya. Available at: <https://decentralization.gov.ua/news/14931> (accessed 12 April 2022). (in Ukrainian)

11. Posivna-2022: v Ukrayini riznymy silhospkulturnamy vzhe zasiano 8,6 mln ha [Sowing-2022: in Ukraine 8.6 million hectares have already been sown with various agricultural crops]. Ahronovyny vid 12.05.2022. Available at: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item> (accessed 14 April 2022). (in Ukrainian)